

De første sommerhuse

Noteliste

Hele side 2: Andreas Clemmensen var involveret i sommerhusopførelser ved Horneby Sand fra starten af 1890'erne. Transporten til Hornbæk foregik typisk ved rejse med tog til Helsingør og derpå dagpostruten eller privat vogn til Hornbæk. Området og geografien er som beskrevet, og der har været observeret firben i området. Andreas Clemmensen opmålte et landsted ved Amalfi-kysten et par år før han tegnede sommervillaerne på 1. Parcelvej/Kystvej. Vi ved dog ikke med sikkerhed hvornår, og om et sådan opmålingsbesøg, som beskrevet side 2, fandt sted.

Side 1. l. 5: Formentlig var det i 1894, at Andreas Clemmensen påbegyndte arbejdet med villaerne på Kystvej, se Lars Bjørn Madsen. *Nordkysten. Fra Helsingør til Munkerup*. (København: Cicero, 2003), s. 209.

Side 4, nederst: Læs om sandflugt og beplantning hos Bo Fritzboerger. *Kulturskoven: Dansk skovbrug fra oldtid til nutid*. Frederiksberg: DSR forlag, 2001, s. 73.

Side 5, l. 21. En udstykning foregik allerede i 1861-83, men i 1885 påbegyndtes en udstykning som beskrives som en imødekommelse af landliggerens ønske om eget sommerhus. De første parceller, Kystvej 2-10, solgtes i 1886. Harald Plockross købte sine parceller i 1892. Madsen, 2003, s. 201 og 208. Et andet sted er det beskrevet, at de lokale i 1890'erne fik tilbudt at købe parceller i området, men ikke var interesserede i de ufrugtbare arealer. Harald Plockross fik derpå ideen om at købe et areal der strakte sig en kilometer langs kysten, Charlotte Bøgh, Ferie – hvad er det? I Jørgen Slettebo (red.): *Sommerglæder*. (Dansk kulturhistorisk Museumsforening, 1985), s. 52.

Side 7-10: Elitens tidlige turisme i 1800-tallet kan der læses meget mere om hos: Mikael Frausing. *Turistlandet. 1830*. Aarhus Universitetsforlag, 2021. En bog der også beskriver hvordan turisme udvikler sig fra dannelsesrejsernes "touren" til en massekultur, der handler om erhvervsøkonomi, fritid, folkelighed og meget mere.

Side 7, l. s. 23, Bøgh, 1985, s. 69 og 73; Kai Flor: *Hornbæk*: København: Lindhardt og Ringhof, 1940) i kapitlet "Overgangstiden til det moderne badested."

Hele side 8: Kai Flor: *Hornbæk*: København: Lindhardt og Ringhof, 1940), i kapitlet "Johannes Ewald og "fiskerne""; Madsen, 2003, s. 185.

Side 9: Citatet er fundet hos Lars Bjørn Madsen. *Nordkysten. Fra Helsingør til Munkerup*. (København: Cicero, 2003), s. 75.

Side, 9, l. 32: Lars Bjørn Madsen. *Nordkysten. Fra Helsingør til Munkerup*. (København: Cicero, 2003), s. 76.

Side 10, l. 26: Niels Kayser Nielsen. Fare, frihed og sundhed – om vandforestillinger i moderne tid. *Den jyske Historiker*, nr. 65, 1993, s. 7-23.

Side 11, l. 15: På Fanø blev der etableret søbadeanstalt ved Nordby allerede i 1851 og kort tid derefter også badehotel ved Nordby, og man begyndte dermed allerede i 1850-60'erne at bade fra Fanø Vesterstrand. Morten Hahn-Pedersen: Fra badegæster og landliggere til masseturisme – oversigt over kystturismens udvikling i Sydvestjylland, *Sjæk'len 2014, Årbog for Fiskeri- og Søfartsmuseet*, Esbjerg, 2015, s. 113.

Side 12, l. 2: Simon Jacobsen & Bente Jensen. *Sommerliv ved Vestkysten. Aalborgenske landliggere fra Blokhus til Løkken 1900-1945*. (Aalborg: Aalborgbogen, 2019), s. 17.

Side 13: Citatet er fra et brev fra P.S Krøyer til Mogens Petersen, 28. marts, 1976. Citeret i Kai Flor, 1940.

Side 14, l. 10; Et maleri der ovenikøbet er produktet af en form for kollektiv studie- og skabelsesproces: Viggo Johansen tegnede skitsen i 1873, men forærede den til P.S Krøyer til videre brug.

Side 16, l. 7: Tegninger af huset kan findes hos online på Danmarks Kunstbibliotek, <http://kunstbib.dk/samlinger/arkitekturtegninger> med titlen: *Hornbæk, Kystvej 14, Villa for læge V. Fenger*.

Side 16-19, l. 13: Fenger-familiens sommerhusliv er beskrevet hos Bøgh, 1985, s. 98-105, som har anvendt sagen fra Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser (NEU 31594).

Side 17, l. 1: Et godt eksempel er Kystvej 34, Børgesens hus *Bjælkestuen*, som blev tegnet af Thorvald Jørgensen (1867-1946), der også tegnede det store Skagen Badehotel og formentlig var involveret i de to sorte sommerboliger som lå lige i nærheden. Jørgensen tegnede også Laurits Tuxens ombygning af Madam Bendsens gård i Skagen. Sammen med Clemmensen og Plesner var han altså en af de store sommervillaarkitekter omkring århundredeskiftet. Se billeder af Bjælkestuen på Danmarks Kunstbibliotek: <http://kunstbib.dk/samlinger/arkitekturfotografier/arkitekturfotografier/000066227>

Side 19, l. 25: Nan Dahlkild 1991. *Fra sommervilla til feriehytte. Om århundredskiftets og mellem-krigstidens fritidsbebyggelser*. Byplanhistoriske Noter 23. (København: Dansk Byplanlaboratorium, 1991).

Side 20-22: Tal, fakta og forskningsdiskussioner nævnt på disse sider stammer fra flere forskellige kilder: Gunther Tress. "Development of second-home tourism in Denmark." *Scandinavian Journal of Hospitality and tourism* 2.2, 2002: 109-122; Jakob Holmgaard, Annika Klintefelt og Paul Lubson. *Sommerhuse i Danmark*. (Danmarks Statistik, 2018); Bro, Henning. "DEL IV: Planlagt sommerhusbyer: Sidste efterkrigstid." *METROPOL* 1, 2021. s. 284-359; Hans Skifter Andersen og Mark Vacher. *Sommerhuse i Danmark. Hvem har dem og hvordan bruges de?* (København: Center for Bolig og Velfærd, 2009). Anne-Mette Hjalager, Jan K. Staunstrup og Rikke Ibsen. *Udviklingsdynamikker i sommerhussektoren*. København: Center for Bolig og Velfærd, 2009; Dieter K. Müller og Michael C. Hall. "Second home tourism: An introduction." I *The Routledge handbook of second home tourism and mobilities*. (Abingdon: Routledge, 2018). s. 3-14; Marianne E. Lien og Simone Abram. (2018).

Hvem skal arve hytta? Slektskapsprosesser, familierelasjoner og «avslekting». *Norsk antropologisk tidsskrift*, 29(1-02), 2018. s. 26-41. se særligt note 4, s. 29 i artiklen.

Side 27, l. 9: Inden lystslottenes opblomstring havde enkelte konger og grever haft jagtlotte. Den første udgave af Gråsten Slot fra 1500-tallet var et jagtslot. Måske kan man derfor i virkeligheden tale om jagtlotte og jagt som en endnu tidligere forløber mod det rekreativsliv og den sommerhuskultur, vi kender i dag.

Side 28, l. 26: Vilhelm Østergaard. Vort folk i det nittende århundrede. Bind 1. Gyldendal. Udgivet 1897-1901.

Side 29, l. 20: Knudsen, Karin Esmann. *Paradis på jord. Havernes kulturhistorie*. (København, U Press, 2019). s. 352-364.

Side 30, l. 10: Havearkitekt Johannes Tholle (1930). De sønderjydske Havekolonier, der blev Grundlaget for Kolonihavebevægelsen. *Sønderjydske Årbøger*, 42(1), 1930. s. 91.

Side 31, l. 1: I 1908 kostede det 13 kr. årligt, iflg. H.E. Sørensen og Svend-Erik Ravn, *Alletiders have*, (København: Kolonihaveforbundet for København, 2008), s. 20. Jeg har ikke fundet prisen for i 1884.

Side 31, incl. citat: Julius Eilersgaard. *Arbejderhaverne og deres Fader*. (Magnus A. Schultz Boghandel. Aalborg, 1909), s. 17-19

Side 32-33, incl. citater: Jens Riis. *Om Kolonihaver og deres Betydning for Samfundet*, (København: Det Københavnske Haveselskab, 1907)

Side 33, l. 32: Sørensen og Ravn, 2008, s. 41.

Side 35, l. 36: Dog kan man nok heller ikke udelukke, at borgerskabets idealbilleder af det landlige med tiden kan have haft en vis afsmitning ned gennem de sociale lag.

Side 37, l. 5: Søren Damgaard Jensen og Poul Osmundsen. *Sommerhuse i Søndervig –Skur og arkitektur*. (Ringkøbing: Bollerup. Boghandels Forlag, 2010, s. 11-12).

Side 38, l. 31: John T. Lauridsen, 1993. 'Et internationalt badested. "Fanø Nordsøbad" mellem dansk og tysk 1890–1904. *Den Jyske Historiker*, 65, 1993. s.79-94.

Side 40, l. 24: Niels Hansen. "En march til Prinsesse Marie - og et musikkorps i Haderslev." Reveille. *Tidsskrift for International Military Music Society*. Dansk afdeling. Nr. 4, december, 2016. s. 12.

Side 41, l. 33: Måske skyldes op mod 90 % af omsætningen på øen tyske turister. Fanøposten, 18. juli, 2020 "De tyske turister er altafgørende for hele økonomien i Fanø Kommune <https://fanoeposten.dk/de-tyske-turister-er-altafgoerende-for-hele-oekonomien-i-fanoekommune>

Side 43, l. 5: Se Mette Harbo Lehmann og Henrik Gjøde Nielsen (red.) *Sort gul rød: skagensmalernes rammer og fiskernes by*. (Frederikshavn: Skagens Museum. Nordjyllands Kystmuseum, 2016).

Side 45, l. 5: Tonni Arnold, *Balladen om Marie -En biografi om Marie Krøyer*. (København: Ringhof og Lindhardt, 1999), s. 130.

Side 45, l. 16: Arnold, 1999, se fotos mellem s. 111-112.

Side 45, l. 23: Arnold, 1999, s. 167, citat fra Marie Krøyers brev til Agnes Slott-Møller 15.5 1899

Side 45, l. 25: Arnold, 1999, s. 149.

Side 45, l. 30: Lise Svanholm, "Marie Krøyer (1867-1940)", *Dansk kvindebiografisk leksikon*. Kvinfor, 2001.

Side 46, l. 16: Bodil Heegaard m.fl. *Huse i Skagen II, Kappelborg og Østerby*. (Skagen: Skagen Kommune og Fredningsstyrelsen, Miljøministeriet, 1982). s. 33-. Her beskrives at Plesners første huse i Skagen typisk var rødmurede (eks, Posthuset, Havnemesterboligen, Brøndum Hotels tilbygning fra 1909) og præget af en sønderjysk, og måske endda hollandsk, byggeskik, som mere mindede om Ringkøbing-egnen hvor Plesner kom fra end om Skagen-området. Først i 1910, efter samarbejdet med Krøyers, tegnede Plesner et hus med de for Skagen karakteristiske træk, øst-vest vendt, gulkalkede længer, lige gavle eller små halv-valme, kantforskælling (de gule "blonder" på taget) og småsprossede vinduer. Det var Hakon Børresens sommerhus på Chr. D. 10. s vej 82 i Skagen, se mere hos: <http://kunstbib.dk/en/collections/architectural-drawings/samlingen/000033229>

Side 46, l. 27- s. 49: Erindringer og detaljer fra sommerhuslivet i Højen i 1910'erne på disse sider stammer stort set alle fra Abel, Albert. *Spredte erindringer fra mit liv*. (Aalborg: Axel Shiøllins Bogtrykkeri, 1943). s. 81-95.

Side 46, l. 28: Ifølge Heegard, 1985a, s. 90 blev der dog opført sommervillaer på Nansbovej 4, Skagen Markjorder, allerede i 1904.

Side 47: Informationer om Højens huse og deres ejere gennem tiderne findes i Bodil Heegaard m.fl. *Huse i Skagen I, Højen og Vesterby*. (Skagen: Skagen Kommune og Fredningsstyrelsen, Miljøministeriet, 1982a).

Side 48, l. 6, Familien Abel ejede en matrikel af hedeområderne syd-vest for Højen, det fulgte med købet af matriklen på Sommervej 1, Abel, 1943, s. 89.

Side 48, l. 31: Havnen i Skagen anlagdes i 1907.

Side 49, l. 15: Et begreb introduceret og beskrevet af den britiske turismeforsker John Urry, eksempelvis i John Urry. *The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies*. (London: Sage Publications, 1990).

Side 50-51: Informationerne om Blokhushus' tidlige sommerhuse og deres ejere stammer fra: Simon Jacobsen & Bente Jensen. *Sommerliv ved Vestkysten. Aalborgensiske landliggere fra Blokhushus til Løkken 1900-1945*. (Aalborg: Aalborgbogen, 2019)

Side 51-54, incl. citatet s. 52: *Politikens Sommerhuse. Fra Konkurrencen om billige Sommerhuse*. (København: Politikens Forlag, 1912), s. 1-2.

Side 54: Sommerhuse som blev bygget på bud til Politikens sommerhuskonkurrencer eller inspireret deraf beskrives også her: Nan Dahlkild, (red.). *Sommerlandets arkitektur-drømmen om det gode liv*. København: Museum Tusulanum, 2018, s. 113-120; Bente Lange, Jens Lindhe og Stig L. Andersson. *Rigtige sommerhuse*. (København: Gyldendal, 2010)

Side 54-62, mange af disse informationer og citater stammer fra: Poul Sverrild. *Lysthusbeboerne. En forstad fødes*. (Hvidovre: Hvidovre Lokalhistoriske Arkiv, 1988)

Side 56, l. 16:

<http://www.nyhvidovre.dk/Historie/K%C3%B8bafparcellerihavebyenNyHvidovre/tabid/62/Default.aspx>

Side 56, l. 25: Lone Holden. Hvidovre –mulighedernes land. *Fortid og Nutid*, december 1994, særligt s. 342-343.

Side 56-57: Citatet er fra erindring nr. 11442, s. 7, Københavns Stadsarkiv.

Side 57 nederst: Citatet er fra Jens Tybjerg, Dansk Udsyn, 1922. 2. årgang, side 150-57. Citeret hos Sverrild, 1988.

Side 59, l. 5: Erindring nr. 259. s. 2, Københavns Stadsarkiv: " hver sommer fik vi køjerne med i det lille flyttelæs."

Side 59, l. 13: Erindring nr. 112, s. 17-18. Københavns Stadsarkiv.

Side 60, l. 14: Københavns Skoledirektion og Skoledirektionen for Sokkelund Herred, der dækkede en stor del af det senere Københavns Amt.

Side 60, l. 123-129: Brev fra Hvidovre Sogneråd til indenrigsministeriet, 19. marts, 1923. Citeret hos Sverrild, 1988.

Side 63, l. 16: Bente Jensen: *Bornholm – Danmarks ferieø. Træk af turismens historie*. (Udg. af Bornholms Museum, 2016).

Side 63, l. 28: Nan Dahlkild. Fra sommervilla til Feriehytte. Om århundredskiftets og mellemkrigstidens fritidsbebyggelser. Dansk Byplanlaboratorium, Byplanhistoriske Noter, nr. 23, 1991.

Side 63: Beskrivelserne af terazzomesterens sommerhusliv ved Kerteminde Nordstrand, sommerhusejeren Bodil ved Rørvig (s. 77-) m.fl. stammer fra ferieberetninger indleveret til Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser i 1970'erne.

Side 63-64: Citatet er fra Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser, nr. 35558, s. 1-2.

Side 64, l. 22. Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser, nr. 35558, s. 4.

Side 64, l. 25: Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser, nr. 35558, s. 9.

Side 64, l. 28: Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser, nr. 35558, s. 9.

Side 65 øverst: Citatet er fra Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser, nr. 35558, s. 10.

Side 65, l. 11: Se Hans Joakim Schultz. *Dansk turisme i 100 år: 1888-1988*. (København: Danmarks Turistråd, 1988), s. 53.

Side 65, l. 16: Se Jens Utoft & Niels Mortensen. *Knud Strand*. (Skive: Limfjordsforlaget, 2019).

Side 65, l. 23: Weekendhytter rettede sig ikke altid mod havets vidundere, men kunne også have skoven, jagten eller fiskeri i åer eller søer som omdrejningspunkt. Eksempelvis opstod der i 1930'erne ved Tipperne, i bunden af Ringkøbing Fjord, to små jagtbytter, Store Mjøl og Lille Mjøl. Det var folk fra Esbjerg og andre omkringliggende byer, der havde lejet jagtrettigheder på Værneengene, og som af lodsejerne fik lov at opføre overnatningshytter i området. De blev, ligesom i Hvidovre og ligesom med weekendhytterne rundt i hele landet, bygget af genbrugsmaterialer, som fiskekasser, gamle redskabsskure, hønsehuse eller jernbanevogne. Tilfældigheder og ikke-planlagte individuelle initiativer drev de to hyttebyers udvikling. Senere kom hytterne i konflikt med en fredning af Værneengene i 1970'erne, men endnu senere, i 1990'erne, begyndte man at se hyttebyerne som bevaringsværdige kulturmiljøer.

Side 66, l. 27: Loven blev vedtaget i maj 1937, men havde tilbagevirkende kraft til 15. december 1936, hvor lovforslaget blev fremstillet.

Side 66 nederst: Citaterne stammer fra et brev fra Erick Struckmann, formand for hovedbestyrelsen Danmarks Naturfredningsforening til Johannes Buchholtz, Formand for Lokalkomiteén for Struer og Omegn, 13. juli, 1937.

Side 67, l. 13: For et studie af en række forskellige sager om ulovligt placerede sommerhuse i det nuværende Skive Kommune, se Niels Mortensen. Fra politi til politik. Fire ulovlige sommerhusbebyggelser i Salling. I *Væk fra hverdagen. Sommerhuse ved Limfjorden*. (Aalborg; Aalborg Universitetsforlag, 2017), s. 81-119.

Side 68, l. 14: Se <https://www.dn.dk/nyheder/fredning-har-reddet-skagen-gren/>

Side 69 øverst: Citatet er fra avisartiklen "Landets bedste navne kræver fredning af Skagens Gren" fra 1940. Det er desværre ikke noteret hvilken avis udklippet kommer fra. Struer arkiv 0078AI-4.

Side 69 nederst: Citatet er fra brev til fra Grete Fogh til Dr. Phil. Knud Jessen, Danmarks Naturfredningsforening, 19. juli, 1948.

Side 70 øverst: Citaterne er fra protokollen for Ringkøbing Amt Fredningsnævn, Journal nr. 20/1947, år 1948, 6. november, s. 3.

Side 70, l. 28: Protokollen for Ringkøbing Amt Fredningsnævn, Journal nr. 20/1947, år 1948, 6. november, s. 4.

Side 72, l. 28: Enkelte steder er der opstået sommerhusområder ved søer, åer og i skovområder, fx i det midtjyske Søhøjland.

Side 72, l. 33: Thorvald Stauning var initiativtager til både naturfredningsloven og ferieloven, så selvom sommerhushistorien emmer af uplanlagthed/kaos helt frem til 1960'erne, så var der politiske visioner knyttet til både ferieliv og naturbevaring. To ting der i øvrigt af og til kom i clinch med hverandre.

Side 73, l. 14: Hans Joakim Schultz. *Dansk turisme i 100 år: 1888-1988*. (København: Danmarks Turistråd, 1988), s. 71.

Side 73, l. 22: Et eksempel er jagthytterne ved Værneengene, ved Ringkøbing Fjord, som i en periode blev overtaget af tyske soldater.

Side 74, l. 26: Læs mere om forvaltningen af sommerhusområder i Niels Mortensen. "Fra politi til politik. Fire ulovlige sommerhusbebyggelser i Salling" og Anders Have Espersen. "Vi De ha' havudsigt på det skønne Mors?: Sommerhusudviklingen på Mors 1900-2016." I *Væk fra hverdagen. Sommerhuse ved Limfjorden*. (Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2017), s. 81-119.

Side 74, l. 31: Hahn-Petersen, 2014, s. 119.

Side 74, l. 33: Gunther Tress. Development of second-home tourism in Denmark. *Scandinavian Journal of Hospitality and tourism* 2.2, 2002: 109-122, s. 115.

Side 75, l. 1: Turner, David, Jacobsen (red.). *Helsinki. Vide Verden*. (Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2018), s. 9.

Side 76, l. 20: Bro, Henning. Sommerhusbyer og typesommerhuse. Efterkrigstidens sommerhusbyggeri i hovedstadsmetropolen. *Erhvervshistorisk Årbog*, 1-2, 2020, s. 119.

Side 76, l. 23: Henning Bro, 2020, s. 292.

Side 76, l. 26: Henning Bro, 2020, s. 291.

Side 76, l. 34: Line V. Knudsen. Limfjorden. En del af den danske sommerhushistorie. I *Væk fra Hverdagen. Sommerhuse ved Limfjorden*. (Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2017).

Side 77-80: Beskrivelser og citater stammer fra Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser, nr. 31211, s. 1. Beretningen er anonymiseret. Beretningen er tilknyttet et sommerhus i Rørvig.

Side 80, l. 16: Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser, nr. 35896.

Side 80, l. 22: Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser, nr. 35896, s. 12.

Side 81, l. 10: Dahlkild, 1991, s. 58.

Side 81 nederst: Citatet er fra Regionsplanlægningen 1970-1985. Forudsætningerne, 1971, s. 68. Citeret i Henning Bro, 2020, s. 318.

Side 82, l. 13: For en god oversigt over studier af sommerhuses miljømæssige bæredygtighed, se indledningen i denne artikel: Dianne Long og Gijsbert Hoogendoorn. Second home owner perceptions of their environmental impacts: The case of Hartbeespoort. In *Urban Forum*, 25,4, 2014, s. 517-530.

Side 82, l. 19: Læs her om transport og sommerhuse: Petter Næss, Jin Xue, Harpa Stefansdottir, Rasmus Steffansen og Tim Richardson. Second home mobility, climate impacts and travel modes: Can sustainability obstacles be overcome? *Journal of Transport Geography*, 79, 2019.

Side 82, l. 33: Se eksempelvis Camilla Andersens kronik i Jyllandsposten, 31.01.2022, "Vi kan ikke sikre kysterne godt nok mod fremtidens storme, så længe vi bliver ved med at bygge i vandkanten." https://jyllands-posten.dk/debat/kronik/ECE13689698/vi-kan-ikke-sikre-kysterne-godt-nok-mod-fremtidens-storme-saa-laenge-vi-bliver-ved-med-at-bygge-i-vandkanten/?fbclid=IwAR2-7s8osSfOgqFHQPAG5o1us8q2PshrxC7WnBKp_Yf9TvidsP2R47zRa-4

Side 84, l. 1: Hjalager, 2009, s. 38. En undersøgelse fra 2020 udført af Realkredit Danmark viser at gennemsnitsalderen er faldet den de seneste ti år, og ligger omkring 60 år, og at kun 5% af sommerhusejere er under 40 år. <https://www.rd.dk/PDF/Om%20os/Analyser/2020/Sommerhusejeren%20anno%202020.pdf>

Side 84, l. 6: Andersen og Vacher, 2009, s. 38.

Side 84, l. 14: Schultz, 1988, s. 85- .

Side 84, l. 19: Se den sjove beskrivelse af de forskellige turisternes rejsevaner og hvordan Legoland ændrede dette hos Schultz, 1988, s. 118.

Side 84, l. 29: Se mere om museernes udvikling i takt med turismen hos Shultz, 1988, s. 120.

Side 84, l.35: Tress, 2002, s. 118.

Side 86, l. 15: De præcise tal for udlejningsnætter i 2021 var 21.852.938. Statistikken dækker alle feriehusudlejere med mindst 25 disponible huse. Feriehuse der udlejes privat indgår altså ikke i statistikken. Der var derfor reelt endnu flere udlejningsnætter. Se mere:
<https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/erhvervsliv/overnatninger-og-rejser/feriehuse>

Side 86, l. 24: Sommerhusreglen gælder udlændinge der ikke har boet i Danmark i mindst fem år.
<https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/1962/11100>

Side 87: Sydvestjyske Museer har lavet en undersøgelse af udenlandske turisternes syn på og værdsættelse af Danmark, heri indgår tyske turister som en særskilt gruppe:
https://slks.dk/fileadmin/user_upload/0_SLKS/Dokumenter/Kommuner_Plan_Arkitektur/Turisme/Turister_kultur_og_fortaelling.pdf. Læs også lige om sommerhusgæstebøger og tyske turister her: Helle Nissen Gregersen og Jesper Bækgaard. Jeg føler mig hjemme hvor Lyngen gror-paa Toftum Bakker ved Limbjergets Fjord. Fra gæstebøgerne i Toftum Bjerger. I *Væk fra hverdagen: Sommerhuse ved Limfjorden*. (Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2017). s. 121-153.

Side 89, l. 6: En diskussion i den internationale sommerhusforskning, se mere hos: Bjørn P. Kaltenborn. The alternate home: Motives of recreation home use. *Norsk Geografisk Tidsskrift*, 52, 1998. s. 121-134. Müller, Dieter K. "Second homes in the Nordic countries: Between common heritage and exclusive commodity." *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 7.3,2007, s. 193-201; Müller, Dieter K., and Michael C. Hall. Second home tourism: An introduction. *The Routledge handbook of second home tourism and mobilities*. (Abingdon: Routledge, 2018), s. 3-14.

Side 89, l. 9: Læs mere om samtidens motiver for sommerhusbrug relateret til familieliv her (godt nok i lejede sommerhuse): Jacob R.K. Larsen. *Family Holiday Homescapes: Place, Individual and Social Perspectives on the Intra-family Experience Dynamics at the Holiday Home Destination*. PhD Dissertation. Department of Culture and Global Studies, Aalborg University, 2012; se også Andersen & Vacher, 2009 samt flere kapitler i Knudsen, 2017.

Side 89, l. 18: Se mere hos Inger Bjørn Knudsen og Mette Lund Andersen. Smæk bare fødderne op! Et studie af sommerhusets materialitet og det gode ferieliv. I *Væk fra hverdagen: Sommerhuse ved Limfjorden*. (Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2017).

Side 94, l. 5: Sommerhuse og familieliv er også levende beskrevet i en norsk kontekst, i Marianne E. Lien og Simone Abram. *Hytta: Fire vegger rundt en drøm*. (Oslo: Kagge Forlag AS, 2019).

Side 94-98: Beskrivelser og citater stammer fra vores studie, som tidligere er publiceret her: Inger Bjørn Knudsen og Line Vestergaard Knudsen. "This is where we do it!" Materiality, family, and musealization in second homes. *Journal Nordic Museology/Nordisk Museologi*, 29(2), 2020.

Side 97-98: Arveprocesser ifbm. sommerhuse behandles også i disse studier fra henholdsvis Sverige og Norge: Maja Lagerqvist. Ännu en sommar på torpet – om arv och pladstillhörighet. In Kerstin Gunnemark (ed.). *Sommarliv – Minnen, drömmar och materialitet*. (Halmstad: Makadam förlag, 2016), s. 171–185; Marianne E. Lien og Simone Abram 2018; Marianne E. Lien & Simone Abram, 2019.